

Ett steg in i samtidskonsten

Sophie Allgårdh

Sophie Allgårdh, intendent Thielska Galleriet, konstkritiker, författare och curator

Redan när Stockholms Sjukhem invigdes hungeråret 1867 fanns tankar om en estetiskt tilltalande miljö. Detta var före de statliga bidragens tid och sjukhemmet kunde drivas tack vare förmögna borgare som bekostade frisängar till obotligt eller långvarigt sjuka. Under årens lopp skänktes även konst och vackra möblemang.

På entréplanet påminner ett par väggar med svartlackerade skyltar med snirklig guldtext om den första tiden. På skyltarna läser jag namnen på frikostiga mamseller, grosshandlare, ryttmästare och andra som donerade gratis vårdplatser och därmed gjorde driften av verksamheten möjlig.

Äldre målningar i guldrum – främst landskapsstudier och porträtt – för idag en dialog med nyinköpt samtidskonst av ett brett urval av konstnärskap, medier och uttryck.

Konstsamlingen omfattar 700 verk som tillsammans bidrar till en rik berättelse om institutionens obrutna historia. Kollektionen ger också en uppfattning om hur smaken och ambitionen förändrats över tid. I den minnesskrift som gavs ut till 100-årsjubileet 1967 lyfts en Carl Wilhelmson-målning från 1923 fram på helsida i färg. I publikationen medverkar också författaren Per Anders Fogelström med en historisk tillbakablick på det dystra hälsotillståndet i 1860-talets Stockholm. Upplägget i den ambitiösa boken vittnar om en helhetssyn där vården bedrivits i nära relation till konst och litteratur. ”Här råder en anda av mild och saktmodig humanitet”, för att citera ett gammalt tidningsklipp.

Carl Wilhelmsons rofyllda målning är på många sett betecknande för den atmosfär som präglar Stockholms Sjukhem än idag. Porträttet föreställer sjömanshustrun Emeli som sitter vid ett fönster med blommande hibiskus. Mödosamt sträcker den gamla kvinnan ner handen för att smeka den mjuka pälsen på sin katt som krupit ihop på golvet. Emelis eftertänksamma blick förmedlar värme, integritet och frid – adjektiv som passar bra in på sjukhemmet, som tidigt blev en modell för studier i palliativ vård, det vill säga lindring av en obotlig sjukdom i livets slutskede. Balansen mellan kropp och själ har varit avgörande i verksamheten, något som är värt att påminna om då denna vårdideologi idag är så självklar att vi knappt reflekterar över den.

I samband med den stora om- och tillbyggnaden 2009–2013 bestämde Stockholms Sjukhem att en stor konststatsning skulle göras och två procent av byggkostnaden avsattes till konstnärlig gestaltning. Konstkonsulten Ann Magnusson fick uppdraget att i dialog med sjukhemmet, arkitekter och bygglidning söka efter visuella konstuttryck som skulle passa för olika rum och sammanhang.

Till de känsligaste platserna hörde Rum för avsked där fotografen Denise Grünstein skapade ett tvådelat verk i form av en video i svartvitt med en evigt brinnande låga. På motstående vägg möter filmen ett stillebenfotografi i dämpade färger med stenfrukter, ett ljus och en prydnadsfågel – anspråkslösa föremål som man kan tänka sig funnits i ett hem. Bårtäcket i samma rum är gjort av Birgitta Nordström och tänkt som en hyllning till den avlidna kollegan Elisabet Hasselberg Olsson, konstnären bakom ”Minnet av ett landskap”, den stora blågrå väven i riksdagens plenisal. För broderierna använde Birgitta Nordström resterna av det handfärgade och handspunna garn som blev över när Elisabet Hasselberg Olsson gjorde sin berömda väv. Rummet saknar religiös symbolik, men konsten väcker tankar om det stora mysteriet, om livet och döden.

Med tio specialbeställda verk och åttio konstverk som köpts in på gallerier har Stockholms Sjukhem nu tagit ett kliv in i det samtida svenska konstlivet. Men här finns också representanter för *Helsinki School*, det finska fotoundret som haft stor framgång internationellt, samt en framstående dansk och en tysk konstnär. Konstnärerna tillhör en mellangeneration – de är varken väldigt unga eller väldigt gamla. Men framför allt speglar inköpen ett scenbyte. Om majoriteten av den konst som finns på sjukhemmet sedan tidigare är gjord av män är de verk som förvärvats nu största delen utförd av kvinnor.

På offentliga platser tas konsten ofta för självklar eller, än sorgligare, lämnas åt sitt öde. Stockholms Sjukhem bestämde sig för att gå i motsatt riktning för att så långt som möjligt använda konsten i vården och 2016 inleddes ett samarbete med Nationalmuseum. En gång i veckan besöker en museipedagog sjukhemmet för att under lättsamma former leda gruppsamtal om konsten med boende, patienter, deras anhöriga och personal. Det blir ett sätt att levandegöra konsten och att stimulera det friska inom varje patient. Sjukhemmet lägger också vikt vid handens arbete och en professionell konstnär leder inom samma program skapande verkstäder med boende och patienter. Projektet är i full gång och kommer att utvärderas om tre år.

I den senaste statsningen finns expressiva färglyriska målningar, men också verk med återhållen kolorit. Abstrakt konst blandas med figurativ. Här finns en variation mellan skulpturer och storskaliga installationer. Märkbart på konstscenen är de senaste decenniernas uppsving för fotografi, vilket avspeglas i flera nyförvärv med bearbetade eller iscensatta bilder. I passagen mellan gamla och nya byggnaden har finska Sandra Kantanen skapat ett mindre kaos när hon

Okänd titel av Carl Wilhelmson, 1923. Måleri. Stockholms Sjukhem.

med breda penselstråk delvis målat över sina fotografier av undersköna asiatiska landskap.

I restaurangen möter betraktaren en annan finsk konstnär: Sanna Kannisto, som under längre tid levt med biologer i Sydamerikas djungler. I iscensatta fotografier blottlägger hon vårt behov av att kontrollera och systematisera omvärlden. De exotiska fåglarna i bilderna har lämnat djungeln och flyttat in i en fotostudio med fondpapper och svarta draperier som reglerar ljuset. På ett märkligt sätt har fåglarna funnit sig tillrätta i sin nya tillvaro där de sitter uppflugna på ljusstativen.

Konsten på Stockholms Sjukhem är inte bara placerad i en vårdmiljö där människor med olika social och kulturell bakgrund vårdas utan också en arbetsplats med en lång kedja med allt från sjukhusdirektör, läkare och sjuksköterskor till väktare och receptionister. Besökaren möter konsten redan på gräsplanen utanför entrén i form av Wilhelms Mundts abstrakta och mjukt avrundade aluminiumskulptur "Trashstone" (Skräpsten), ett skinande blankt verk som inte avger några omedelbara svar. Konsten skärper våra sinnen och får

betydelse för hur vi närmar oss sjukhemmet och möter den närstående.

I receptionen sköljer ljuset från Lisa Tagessons installation ”Inre ljus” över besökaren. Det är ett textilt verk av fräsande siden, organza och satin som bädats in i ett ledljus tänkt att dämpa vintertrötthet och håglöshet. Titeln antyder att vi alla inom oss, hur skröpliga vi än är, har en låga som brinner och är värda omtanke och uppmärksamhet. Alldeles i närheten blixtrar danskan Kirsten Ortweeds ”Kritzeleien” (Klotter) i förgylld majolika till. Det blir som finurlig och uppstudsigt teckning i luften – en kontrast till hennes robusta bronsskulpturer på Wallenbergs torg i Stockholm.

Kirsten Ortweeds verk leder bort till Astrid Sylwans mer än trettio meter långa glasmålning där färgen först målats och därefter smälts ner i glaset. När solen flödar in i korridoren genom de transparenta delarna i verket är det som att dansa fram inne i målningen. Astrid Sylwan varierar rytmiskt motiv med pelare och vaser – stabila former för en skör människa att förhålla sig till. Det magnifika verket påminner om ett långt duschdraperi där vattnet flödar och är gjord med samma föränderliga penselskrift som finns i hennes målningar på duk.

I vård- och omsorgsboendet bestämmer var och en vad som ska hänga på väggarna i den egna lägenheten, men mellan vardagsrummen på de olika våningsplanen återkommer Kazuyo Nomuras milt färgade draperier i lin och ull för att skapa igenkänning och lugn. Draperiernas spröda växtmönster kommer från akvarellisten Charlotte von Schéeles (1840–1929) illustrationer i boken ”Svensk Flora” och i verket finns invävda tankar om livets kretslopp, om utslocknande och spirande liv.

Naturen är temat också i den administrativa avdelningen där ett par tidiga verk av Karin Mamma Andersson placerats. Hennes diptyk med målningarna ”Kalla” och ”Klänning” var med i Konsthögskolans avgångsutställning på Millesgården 1993. De får på samma avdelning sällskap av ”Tjärn”, en tidstypisk och dovt symbolmättad målning från sent 80-tal då Mamma Andersson i likhet med flera framstående kvinnliga konstnärer utforskade den dyga tjärnen som en både lockande och livsfarlig plats.

Konsten i en vårdmiljö får inte vara alltför krävande, men heller inte så utslätad att den reduceras till dekor. Det rör sig om en balansakt där ledorden är varsamhet och inlevelse. En god vän jag talade med nyligen berättade om hur konsten hjälpte henne till läkning, vilket kan ge en bild av konstens potential.

”Efter ingreppet blev jag uppmuntrad att gå i sjukhuskorridoren så mycket jag kunde. Tack vare konsten påskyndades läkningen. Jag kunde stanna framför varje konstverk och vila, andas ut och uppleva. Jag kunde göra detta i min egen takt, ingen behövde gå förbi och `heja på`.”

Människor med skiftande bakgrund, i olika ålder och olika sjukdomstillstånd har genom åren slutat sina liv på Stockholms Sjukhem. En av dem är konstnären Berta Wilhelmson som 96 år gammal avled här 1965. Hon var en av de första kvinnorna som antogs till Konstnärsförbundets målarskola, men vid giftermålet med Carl Wilhelmson förväntades hon lägga sin karriär som fri konstnär på hyllan. Under äktenskapet arbetade hon som teckningslärare för att bidra till hushållet och målade miniatyrer på beställning. Hon skulle troligen ha häpnat över – och kanske avundats – den frihet kvinnliga konstnärer har idag. Det är en svindlande tanke. Vad hade hänt om Berta Wilhelmson fått möjlighet att uppleva intensiteten i Astrid Sylwans vibrerande och vidsträckta glasmålning eller låta sig översköljjas av ljuset i Lisa Tagessons textila verk.